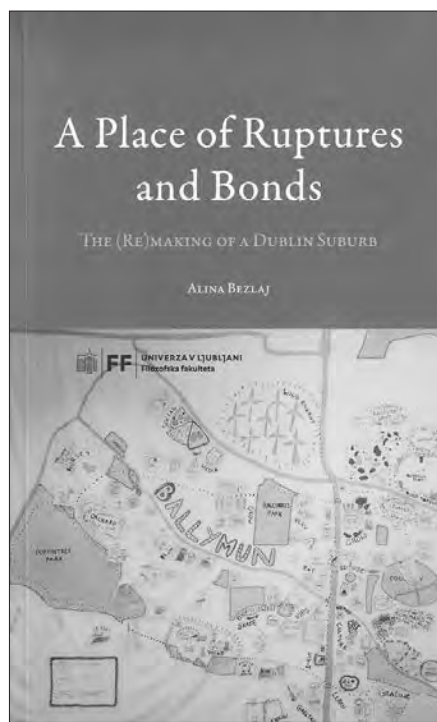

ALINA BEZLAJ: A Place of Ruptures and Bonds: The (Re)making of a Dublin Suburb.

Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2024, 167 str.

Le količkar, a vendar, se v kuloarjih našega pedagoškoraizskovalnega dela, zlasti tam, kjer prebiramo, recenziramo in ocenjujemo kopico zaključnih študentskih nalog, pojavi besedilo, ki že po nekaj pičlih straneh vzbudi radovednost in z analitično ostrino ter metodološko zrelostjo zadrži našo pozornost vse do zadnje stani. Med takšna nedvomno sodi magistrsko delo nekdanje študentke etnologije in kulturne antropologije na mednarodnem programu KREOL, Alina Bezljaj, ki je leta 2024 pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani izšlo kot monografija, naslovljena *Place of Ruptures and Bonds: The (Re)making of a Dublin Suburb* (v prevodu: Kraj prelomov in vezi: [pre] oblikovanje dublinskega predmestja). Magistrska naloga, za katero je avtorica leta 2023 prejela Prešernovo nagrado Univerze v Ljubljani, je pozneje, v razširjeni različici (revidirano besedilo dopolnjuje dodatno empirično poglav-

je) izšla še v knjižni obliki. Gre za poglobljeno etnografsko raziskavo zgodovinskega razvoja in družbenokulturnih dinamik v soseski Ballymun v Dublinu. Knjiga poleg uvoda in sklepa obsega šest kronološko urejenih empiričnih poglavij, kar omogoča jasno sledljivost preobrazb prostora in skupnosti, pri čemer se ugotovitve opirajo na polletno terensko delo.

Da bi celovito razgrnila množstvo dejavnikov in zgodovinskih plasti, ki so botrovali genezi dublinske soseske, prvo poglavje seže globoko v preteklost, in sicer v 12. stoletje, v čas anglo-normanske invazije in angleške (pozneje britanske) kolonizacije Irske, in ga sklene v šestdesetih letih 20. stoletja, ko zamisel urbanističnega modernizma pravzaprav konkretizira v materialni stvarnosti Ballymuna. Namen poglavja je pokazati, kako je zgodovinski preplet političnoekonomskih sil na različnih ravneh (lokalni, globalni) strukturiral, prosto po Lefebvru, produkcijo urbanega prostora. Avtorica poda jedrnat zgodovinskopolitično kontekstualizacijo procesov, ki so vodili v prostorsko segregacijo in specifične oblike produkcije prostora – od razvoja socialnih politik na Irskem, prek (sub)urbanizacije, gentrifikacije in stanovanjskih kriz. Prav branje skozi prizmo *longue durée* ji omogoči, da razpre različna, več stoletij trajajoča razmerja moči, discipline in nadzora, ki so se vztrajno nalagala in vpisala v Ballymun: od kolonialnih vezi med Irsko in Anglijo, dinamike med državo in lokalnimi mikrostrukturami, do vloge katoliške Cerkve ter razrednih antagonizmov.

Preučevana skupnost, kot ugotavlja Alina Bezljaj, ni statičen monolit, temveč tvorba v nenehnem procesu (pre) oblikovanja in postajanja; opredeljujejo jo raznovrstne zunanje in notranje meje (simbolne, družbene in materialne).

Od sedemdesetih let 20. stoletja se Ballymun najprej konstituira z artikulacijo zunanosti: kot meja med sosesko in drugimi, v družbenopolitični imaginaciji uglednejšimi (beri: gospodskimi) okoliškimi območji Dublina. Obenem je bilo prebivalstvo zaradi prepleta številnih socialnoekonomskih dejavnikov – med drugim: neustreznih socialnih politik, razširjene rabe drog in infrastrukturnih deficitov – podvrženo notranjim procesom stigmatizacije. Toda avtorica to enodimenzionalnost preseže in odstre še drugo, kompleksnejšo plat. Pokaže namreč, kako je prav stigmatizacija Ballymuna – v sponi z zgodovinsko zaznamovano perifernostjo, politično-administrativnim zapostavljanjem ter materialnimi pogoji vsakdanjega življenja – delovala kot povod za notranjo konsolidacijo skupnosti. V takšnih okoliščinah so se tako vzpostavile različne oblike solidarnosti in podporni mehanizmi vzajemne pomoči.

Če je stigmatizacija izraz spirale razmerij moči in družbene neenakosti, se ji prebivalci zoperstavijo z gradnjo tistega, kar bi lahko nemara imenovali »kontramoč« (prim. Graeber 2013: 25–33), prek katere relativno novo dublinsko predmestje brez globoko zakoreninjenih identifikacij s krajem dobi konkretno družbeno vezivo. Namesto poenostavljenega antagonizma med Ballymunom in zunanjimi Drugimi, ki bi zlahka ustvaril utvaro o notranji homogenosti ali harmoniji, nam poglavje predoči prisotnost ,notranjih drugih‘ (*the others within*) (str. 67), tj. uporabnikov in razpečevalcev trdih drog, s čimer dobimo uvid v razredno in moralno ekologijo soseske. Tako Alina Bezljaj znova pokaže, da je Ballymun prostor nenehnih protislovij, konfliktov in raznolikih interesov, ki vznikajo na pregibu zgodovinskih, političnih, materialnih ipd. okoliščin, po-

* Sandi Abram, dr. kulturne antropologije, docent, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; sandi.abram@ff.uni-lj.si.

gosto v soodvisnosti z drugimi strukturalnimi na mestni, državni in/ali globalni ravni (denimo v obdobju gospodarske recesije, ki jo je Irska občutila kot posledico naftne krize v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja). Meje, tako zunanje kot notranje, ostajajo fluidne in spremenljive, vendar prav z njihovo artikulacijo in vsakdanjim upravljanjem vznikne seme urbanosti. Ali, kot zapiše avtorica, »pri reševanju težav skupnosti in v boju za svoje pravice so domačini, vključeni v skupne družbene dejavnosti, včasih ustvarili nove kontekste, ki so presegali konceptualne meje soseske« (str. 68). Ballymun je tako prepričljivo predstavljen kot prostor v dialektičnem procesu postajanja – ta se proizvaja od zgoraj navzdol, s strani struktur moči, kakor tudi od spodaj navzgor, z vsakdanjimi praksami. V četrtem poglavju avtorica razčleni razmerje med skupnostjo, lokalno oblastjo in ‚vladnostjo‘ (*governance*) v spreminjajočih se sistemskih razmerah. Kljub nedavnemu porastu zasebne stanovanjske gradnje in preselitvi novih prebivalcev številna življenja v Ballymunu še naprej temeljijo bodisi na prisotnosti države (prek socialnih transferjev) bodisi na delovanju mestne uprave (z dostopom do socialnih stanovanj). Izhodišče za obravnavo transformacij vladnosti tvorijo prelomne spremembe na Irskem v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, zlasti njihov vpliv na preoblikovanje doživetja skupnosti in njenega upravljanja. V tem obdobju se kot ključna pokazeta odziv skupnosti na gospodarsko krizo in poznejši odgovor lokalne oblasti z uvajanjem navidezno bolj vključujočih, participatornih praks, ki se v osemdesetih letih postopoma prelevijo v novo, neoliberalno obliko vladnosti – vključno s kooptacijo »skupnosti« kot tehniko upravljanja. Obdobje, zaznamovano s težnjo po aktivnem vključevanju revnejših slojev na trg dela, prinese uveljavitev novega političnega diskurza o socialni izključenosti. V zameno za socialne pravice se od prejemnikov vse izraziteje terjajo nove dolžnosti in individualizirane

odgovornosti. V tem okviru se državne socialne politike Irske v Ballymunu konkretizirajo kot ‚skupnostni razvojni programi‘ (*community development*) in spodbujanje ‚aktivnega državljanstva‘ (*active citizenship*), katerih implicitni namen je bil med drugim depolitizacija in pacifizacija lokalnega prebivalstva. Sklicujoč se na Petra Millerja in Nikolaso Rosa, Alina Bezljaj sklene, da je »vladanje skozi skupnost« specifična oblika neoliberalne kooptacije. Različni institucionalizirani akterji (prosto-voljske organizacije, svetovalna telesa ipd.) postanejo podaljški mehanizma vladnosti: v zameno za izvajanje podpornih programov in politik, usmerjenih v zmanjševanje revščine, prejema-jo izdatna finančna sredstva. Skupnost, kakorkoli jo želimo definirati (glej str. 52–55), tako avtorica, »nikoli ni že vnaprej [vzpostavljen] tretji prostor med posamezniki in državo, marveč mora biti kot taka nenehno kooptirana« (str. 79; poudarek v izvirniku). V petem poglavju se analitična pozornost preusmeri od razumevanja upravljanja novih tehnik vladnosti k preučevanju utelesnenja nove družbeno-ekonomske resničnosti. S pomočjo novjših pristopov k čutno-afektivnemu doživljanju urbanih krajin avtorica izvirno pokaže, kako so prebivalke in prebivalci dublinske soseske neoliberalizem občutili ne le skozi ekonomsko sfero, temveč predvsem telesno – s spremembami v »strukturah občutja« (Williams 1977). Etnografsko najnazornejše to oriše na primeru termocep-cije, tj. čutnega doživljanja toplote. Konkretno: v času keynesianske države blaginje je sistem centralnega ogrevanja v socialnih stanovanjih omogočal kolektivno izkušnjo materialne in simbolne toplote; s prihodom neoliberalizma pa toplota postane individualizirana dobrina, prežeta z retoriko osebne izbire, potrošnje in skrbi zase. Antipod toplote, občutek mraza in pomanjkanja, se neposredno vpiše v telo, v intimno izkušnjo vsakdana. S tem se razkrije prelom med dvema režimoma oblasti, ki jih najemnice in najemniki socialnih stanovanj dobesedno izkusijo

na lastni koži: med keynesianskim modelom blaginje in skrbi ter neoliberalno vladnostjo, ki pronica v pore čutnih in afektivnih registrov.

Če se prejšnje poglavje posveča transformacijam občutkov v intimnem zavetju domačink in domačinov, se predzadnji sklop analize usmeri k vprašanju morale in skrbi v različnih prostorih soseske. V Ballymunu se izrišeta dva osrednja moralna registra. Na eni strani si lokalne oblasti prek grajenega okolja in raznoterih političnih programov prizadevajo uveljavljati določene moralne normative, ki pa jih domačinke in domačini le redkokdaj ponotranjijo. Na drugi strani pa v soseski živče (predvsem starejše) prebivalstvo artikulira drugačne moralne norme, vezane na pojmovanje skupnosti in njenega (imaginarnega) kraja, saj sta tako »skupnost« kot »kraj« »vrednostno nabita termina«, ki »v njihovih normativnih okvirih dosledno zasedata visoko mesto« (str. 104). Dvojnost moralnih registrov se izostri v pregibu med »novim Ballymunom«, oblikovanim skozi različne regeneracijske projekte in neoliberalne pobude po recesiji leta 2008, ter »staro« sosesko, ki danes obstaja zgolj kot imaginarni kraj, sestavljen iz kopice lepih spominov (zlasti nostalgije) in pozitivnih afektov. Čeprav je »stari Ballymun«, kot mu pravijo domačinke in domačini, neoprijemljiv, deluje natančno kot iztočnica za samoniklo moralno angažiranost in relacijsko etiko skrbi tako za ljudi kot za kraj. Sklepno empirično poglavje sicer povzema nekatere že orisane poteze navezanosti na kraj, a jih eksplicira s pomočjo teorije afekta. Zastavi si vprašanje, kako »preteklost in sedanjost so obstojata v afektivnih izkušnjah rezidentov Ballymuna« (str. 115). Čeprav avtorica napove navezavo na lastno »somatsko delo« (Vannini, Waskul in Gottschalk 2012), se (nekoliko prese-netljivo) vseeno nasloni predvsem na naracije in spomine sogovornic in sogovornikov, osredinjene na personifikacijo kraja, infrastrukturo soseske in v njej živečih ljudi oz. skupnosti same.

»Kraj je *de facto* tisti prostor, ki ga ljudje prežemajo [*invested with*] s pomeni in afekti; med tistimi, ki vanj najpogosteje vpisujejo te pomene in afekte, so prav tisti, ki v njem prebivajo« (str. 121), pravi avtorica.

Alina Bezlaj v svoji raziskavi dosledno in premišljeno sledi pristopom in usmeritvam sodobne urbane antropologije. Kritično osvetli t. i. prostorski obrat, osredini koncept ustvarjanja kraja in z izčrpnim pregledom literature prikaže njegove rabe v različnih disciplinah. Pri tem opozori, da kulturno-anthropološke raziskave kraja/prostora praviloma izhajajo iz treh prevladujočih tradicij (marksistične, družbeno konstrukcionistične in fenomenološke) in poudari, da je historični materializem v številnih etnografijah, osredinjenih

na ustvarjanje kraja, (pre)pogosto potisnjen na rob ali celo zapostavljen. Sama se takšni redukciji zavestno izogne. V celotnem besedilu vztraja pri analizi materialne produkcije prostora, ki jo s čutno (avto)etnografijo obogati tudi s pogosto spregledanimi razsežnostmi »senzorično-senzualnega prostora« (po Lefebvre 2013: 248). Stalnica besedila je kritična refleksija lastne raziskovalne pozicije v odnosu do ljudi, skupnosti in kraja; prav tako »skupnost« in njeni pripadniki ter pripadnice niso romantizirani, temveč (re)interpretirani znotraj protislovnih dinamik. V kombinaciji z natančno interpretacijo bogatega empiričnega gradiva monografija ponudi celovito in večplastno razumevanje ustvarjanja kraja ter je dragocena referenca k domači anthropološki refleksiji

urbanih prostorov, režimov vladnosti in čutno-afektivnih sprememb v evropskih mestnih kontekstih, ki jo na koncu lahko zgolj toplo priporočam v branje.

Literatura

GRAEBER, David: *Fragments anarhistične antropologije*. Ljubljana: Založba / *cf, 2013.

LEFEBVRE, Henri: *Produkcija prostora*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2013.

VANNINI, Phillip, Dennis D. Waskul in Simon Gottschalk: *The Senses in Self, Society, and Culture: A Sociology of the Senses*. London in New York: Routledge, 2012.

WILLIAMS, Raymond: *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1977.

NADJA VALENTINČIČ FURLAN: Znanje in identitete v filmih o nesnovni kulturni dediščini.

Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Slovenski etnografski muzej, Ljubljana 2024, 517 str.

Knjiga z naslovom *Znanje in identitete v filmih o nesnovni kulturni dediščini* izstopa kot zgleden in izviren prispevek k vizualni antropologiji in preučevanju nesnovne kulturne dediščine. Osem tematsko bogatih poglavij sledi logični, dobro strukturirani liniji argumentacije in bralca vodi od teoretičnih osnov do empirično utemeljenega in metodološko inovativnega raziskovanja filma, znanja in identitet. Uvodno poglavje učinkovito uokvirja osrednja raziskovalna vprašanja in avtorefleksivni pristop, drugo poglavje jih umešča v širše disciplinarno področje vizualne antropologije – področja, ki zajema tako teoretske in metodološke prelome etnografskega filma kot prakso vizualne etnografije. Tretje poglavje razvija niansirano razpravo o terminologiji, praksah in politikah, ki obkroža-

jo nesnovno kulturno dediščino, hkrati pa se ukvarja s teoretičnimi razpravami o konstrukciji znanja in identitet. Avtorica Nadja Valentinčič Furlan dokazuje impresivno obvladovanje kompleksnih presečišč med reprezentacijo, ohranjanjem in politiko kulturne dediščine. Teoretični del knjige končuje četrto poglavje z obravnavo vprašanj identitet in njihovega oblikovanja v procesih ustvarjanja, dokumentiranja, ohranjanja in predstavljanja nesnovne kulturne dediščine.

Ta teoretična podlaga postavlja temelje za empirično jedro študije – tri skrbno zasnovana poglavja temeljijo na raziskavah dediščine v Sloveniji, ki pa je obenem vpeta v globalno varovalno paradigmo. Avtorica tukaj spretno prepleta teorijo in prakso ter ponuja obsežno, kontekstualizirano analizo,

* Tanja Bukovčan, dr. etnologije, izredna profesorica, Univerza v Zagrebu, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; tbukovcan@m.ffzg.hr.